

Sociální pomoc

Záchranná sociální síť – poslední síť sociální ochrany

Čl. 30 LZPS:

Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele.

Každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

Charakteristické znaky sociální pomoci:

- vysoká míra individualizace – např. kombinace různých forem dávek či sociálních služeb přizpůsobená potřebám klienta
- subsidiarita – až v případě, kdy není k dispozici plnění z žádného jiného systému
- na sociální pomoc se nepřispívá zvláště a předem na rozdíl od sociálního pojištění
- je charakterizována vysokou mírou sociální solidarity
- je pro ni typické poskytování sociálních služeb

Funkce sociální pomoci:

- předcházet vzniku chudoby a zmírňovat její dopady
- předcházet vzniku sociálního vyloučení a začleňování osob sociálně vyloučených zpět do společnosti

Právní úprava:

- zákon č. 100/1988 Sb. O sociálním zabezpečení
- vyhláška MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon č. 100/1988 Sb,
- zákon č. 108/2006 Sb. O sociálních službách
- zákon č. 110/2006 Sb. O životním a existenčním minimu
- zákon č. 111/2006 Sb. O pomoci v hmotné nouzi

Stávající systém sociální pomoci se sestává ze tří částí:

- a) dávky sociální péče
- b) pomoc v hmotné nouzi
- c) sociální služby

Dávky sociální péče:

Sociální péčí zajišťuje stát pomoc občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami důchodového nebo nemocenského zabezpečení, popřípadě jinými příjmy, a občanům, kteří ji potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo věku, anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry.

Sociální péče zahrnuje zejména péči o občany těžce zdravotně postižené.

Poskytují se zejména tyto dávky:

peněžité dávky,
věcné dávky,
mimořádné výhody pro některé skupiny občanů těžce zdravotně postižených,

Z platné právní úpravy jsou dosud zachovány jen dávky pro těžce zdravotně postižené občany.

V prováděcí vyhlášce MPSV č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon č. 100/1988 Sb, je v každém ustanovení zvlášť vymezen okruh oprávněných osob z té které dávky či služby sociální péče, zpravidla s odkazem na příslušnou přílohu vyhlášky, která taxativně (nikoli příkladmo) vyjmenovává diagnózy, které opravňují k poskytnutí výše uvedených dávek.

Mimořádné výhody pro občany s těžkým zdravotním postižením: tři stupně

1. Mimořádné výhody I. stupně (průkaz TP):

- a) nárok na vyhrazené místo k sezení ve veřejných dopravních prostředcích pro pravidelnou hromadnou dopravu osob kromě autobusů a vlaků, v nichž je místo k sezení vázáno na zakoupení místenky,
- b) nárok na přednost při osobním projednávání jejich záležitostí, vyžaduje-li toto jednání delší čekání, zejména stání; za osobní projednávání záležitostí se nepovažuje nákup v obchodech ani obstarávání placených služeb ani ošetření a vyšetření ve zdravotnických zařízeních.

2. Mimořádné výhody II. stupně (průkaz ZTP):

- a) výhody uvedené v bodu 1,
- b) nárok na bezplatnou dopravu pravidelnými spoji místní veřejné hromadné dopravy osob (tramvajemi, trolejbusy, autobusy, metrem),

- c) sleva 75 % jízdného ve druhé vozové třídě osobního vlaku a rychlíku ve vnitrostátní přepravě a 75 % sleva v pravidelných vnitrostátních spojích autobusové dopravy.
3. Mimořádné výhody III. stupně (průkaz ZTP/P):
- a) výhody uvedené v bodech 1 a 2,
 - b) nárok na bezplatnou dopravu průvodce veřejnými hromadnými dopravními prostředky v pravidelné vnitrostátní osobní hromadné dopravě,
 - c) u úplně nebo prakticky nevidomých nárok na bezplatnou přepravu vodícího psa, pokud je nedoprovází průvodce
4. Dále může být držitelům průkazu ZTP a ZTP/P poskytnuta sleva poloviny vstupného na divadelní a filmová představení, koncerty a jiné kulturní a sportovní podniky. Při poskytování slevy držitelům průkazu ZTP/P se poskytne sleva poloviny vstupného i jejich průvodci.

Ustanovení prováděcí vyhlášky zaručují těžce zdravotně postiženým občanům poměrně širokou škálu dávek sociální péče. Odvozují tzv. nároky z postižení – diagnózy, přičemž nezohledňují důsledky tohoto postižení. Modernější koncepce pro určení existence nároku na poskytnutí sociální pomoci občanům s postižením volí zejména sociální důsledky postižení pro jedince, kdy rozhodující je faktická míra jeho negativního dopadu na život občana. Jedná se zohlednění zbytkové schopnosti práce a jiných možností účastnit se společenského života.

Vyhláška rozlišuje tzv. jednorázové příspěvky:

Jednorázové příspěvky na opatření zvláštních pomůcek

Příspěvek na úpravu bytu

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla nebo příspěvek na celkovou opravu motorového vozidla

Příspěvek na provoz motorového vozidla

Příspěvek na individuální dopravu

Opakující se příspěvky:

Příspěvek na úhradu za užívání bezbariérového bytu a garáže

Příspěvek úplně nebo prakticky nevidomým občanům

Některé dávky sociální péče jsou fakultativní – vždy záleží na správním uvážení příslušného úřadu, zda příslušnou dávku poskytne či nikoli – např. jednorázové peněžité dávky. Některé

dávky jsou naopak obligatorní – příspěvek na úpravu bytu, příspěvek na individuální dopravu atd.

Zvláštností jsou určitá ustanovení, kdy jako jedna z podmínek pro přiznání konkrétní dávky se stanoví přijmout předem písemný závazek. Obsah závazku je pro každý příspěvek stanoven odlišně. V případě, že závazek není dodržen, musí žadatel poměrnou část případně celý příspěvek vrátit.

Pomoc v hmotné nouzi

Od 1.1.2007 tento systém nahradil dosavadní systém sociální potřebnosti a dávek sociální péče poskytovaných sociálně potřebným osobám. Snaží se být moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými se bojuje proti sociálnímu vyloučení.

Hmotná nouze:

§ 2 – základním kritériem je nedostatek příjmů na zabezpečení základních životních potřeb (částky na živobytí). Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Za osobu v hmotné nouzi se považuje rovněž osoba, jejíž příjmy přesahují částku na živobytí, ale v důsledku nedostatečného příjmu jí hrozí vážná újma na zdraví. Za osobu v hmotné nouzi je možné považovat i osobu jejíž příjmy přesahují částku na živobytí, ale která se ocitla v určité těžké sociální situaci.

§ 3 negativní definice osoby v hmotné nouzi. Příklady: Osoba, která prokazatelně neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním. Osoba, která nastoupila výkon zabezpečovací detence nebo trestu odnětí svobody nebo byla vzata do vazby a tato skutečnost trvala po celý kalendářní měsíc.

Zvýšením příjmu vlastním přičiněním se rozumí zvýšení příjmu

- a) vlastní prací,
- b) řádným uplatněním nároků a pohledávek,
- c) prodejem nebo jiným využitím majetku.

Dávky pomoci v hmotné nouzi:

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc

Oprávněné osoby: § 5

osoba, která je na území České republiky hlášena k trvalému pobytu podle zvláštního

právního předpisu nebo která má na území České republiky trvalý pobyt podle zvláštního právního předpisu (zákon o evidenci obyvatel)

osoba, které byl udělen azyl nebo doplňková ochrana podle zvláštního právního předpisu, cizinec bez trvalého pobytu na území České republiky, kterému tato práva zaručuje mezinárodní smlouva,

občan členského státu Evropské unie, pokud je hlášen na území České republiky k pobytu podle zvláštního právního předpisu po dobu delší než 3 měsíce, nevyplyvá-li mu nárok na sociální výhody z přímo použitelného předpisu Evropských společenství,

rodinný příslušník občana členského státu Evropské unie, pokud je hlášen na území České republiky k pobytu podle zvláštního právního předpisu po dobu delší než 3 měsíce, nevyplyvá-li mu nárok na sociální výhody z přímo použitelného předpisu Evropských společenství,

cizinec, který je držitelem povolení k trvalému pobytu s přiznaným právním postavením dlouhodobě pobývajícího rezidenta Evropského společenství na území jiného členského státu Evropské unie, a jeho rodinný příslušník, pokud jim bylo vydáno povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky podle zvláštního právního předpisu, a to pokud mají bydliště na území České republiky.

Příspěvek na živobytí:

Poměrně složitá právní úprava v § 9-10 a § 21

zjednodušeně:

- Je základní dávkou pomoci v hmotné nouzi, která pomáhá osobě či rodině při nedostatečném příjmu.
- Nárok na příspěvek na živobytí vzniká osobě či rodině, pokud po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje příjem této osoby či rodiny částky živobytí.
- Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek životního a existenčního minima.
- Částka živobytí u osoby, která dluží na výživném pro nezletilé dítě částku vyšší než trojnásobek stanovené měsíční splátky nebo která nepředloží na výzvu individuální akční plán vypracovaný úřadem práce, činí částku existenčního minima.
- Částka živobytí u osoby, která pobírá příspěvek na živobytí déle jak 6 měsíců, činí částku existenčního minima. Toto neplatí u osoby, u které se nezkoumá možnost zvýšit si příjem vlastní prací, osoby pobírající podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci, osoby, která má příjem z výdělečné činnosti a osoby, která vykonává veřejnou službu v rozsahu alespoň 20 hodin v kalendářním měsíci.
- Částka živobytí u osoby, která je uznána invalidní ve třetím stupni, ale nemá nárok na invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně, činí částku existenčního minima.
- Je specifikována a rozšířena forma vyplácení příspěvku na živobytí, a to prostřednictvím poukázky a elektronického platebního prostředku.
- Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. (Přiměřené náklady na bydlení jsou náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 %, v Praze 35 %, příjmu osoby či rodiny).

Doplatek na bydlení:

- Druhá dávka pomoci v hmotné nouzi řeší nedostatek příjmu k uhrazení nákladů na bydlení tam, kde nestačí vlastní příjmy osoby či rodiny včetně příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpory.
- Dávka je poskytována nájemci nebo vlastníku bytu, který má nárok na příspěvek na živobytí a na příspěvek na bydlení.
- Zákon umožňuje poskytnout doplatek na bydlení i ve výjimečných případech, kdy žadatel nemá nárok na příspěvek na živobytí, případně i žadateli, který nemá nárok na příspěvek na bydlení, protože využívá jinou než nájemní formu bydlení.
- Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí.

Mimořádná okamžitá pomoc:

Je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Zákon stanoví pět takových situací:

1. Nejsou plněny podmínky hmotné nouze, ale v případě neposkytnutí pomoci osobě hrozí vážná újma na zdraví. Dávku lze poskytnout v částce, která doplní příjem osoby do výše existenčního minima (v případě nezaopatřeného dítěte do životního minima).
2. Postižení vážnou mimořádnou událostí (živelní pohroma, větrná pohroma, ekologická havárie, požár apod.) Dávku lze poskytnout až do výše 15násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do výše 46 890 Kč.
3. Nedostatek prostředků k úhradě jednorázového výdaje spojeného např. se zaplacením poplatku za vystavení duplikátů osobních dokladů nebo v případě ztráty peněžních prostředků. Dávku lze poskytnout až do výše tohoto jednorázového výdaje.
4. Nedostatek prostředků k nákupu nebo opravě předmětů dlouhodobé potřeby nebo k uhrazení odůvodněných nákladů vznikajících v souvislosti se vzděláním nebo se zájmovou činností nezaopatřených dětí. Dávku lze poskytnout až do výše těchto výdajů, maximálně však v průběhu kalendářního roku do výše 10násobku částky životního minima jednotlivce, tj. až do částky 31 260 Kč.
5. Ohrožení sociálním vyloučením. Jde např. o situace osob vracejících se z vězení, z dětského domova a z pěstounské péče po dosažení zletilosti nebo po ukončení léčby chorobných závislostí. Dávku lze poskytnout až do výše 1000 Kč. V průběhu roku může být poskytnuta opakovaně, součet však nesmí překročit 4násobek částky životního minima jednotlivce, tj. maximálně částku 12 504 Kč.

Sociální služby:

Od 1. 1. 2007 se řídí novou právní úpravou i oblast sociálních služeb, jež je upravena zákonem č. 108/2006 Sb. , o sociálních službách.

Ustanovení § 2 stanoví základní zásady poskytování sociálních služeb. Z těchto principů lze vyčíst charakteristiky nového systému sociálních služeb. Jedná se o následující znaky:

- primární je poskytnutí relevantních informací osobě, která se ocitla v nepříznivé sociální situaci tak, aby ji pokud možno mohla řešit sama a vlastními silami,
- teprve pokud tyto informace jako takové nestačí, nastupují sociální služby,
- sociální služby mají být individualizované, „šité potřebám konkrétního jedince na míru“,
- sociální služby mají být především aktivační a podporovat samostatnost klientů a předcházet delšímu trvání nepříznivé sociální situace,
- kvalita poskytování sociálních služeb je dána přímo do souvislosti s dodržováním lidských práv a základních svobod a zachováním důstojnosti člověka.

Kromě uvedených charakteristik, které představují základní principy systému, přinesl zákon o sociálních službách rovněž několik konkrétních pozitivních koncepčních změn. Jedná se o následující změny:

- V zákoně byl upraven tzv. příspěvek na péči, jako dávka, jejímž prostřednictvím si má ten, kdo potřebuje sociální služby tyto obstarat a uhradit.
- Byla přijata nová kategorizace sociálních služeb. Sociální služby jsou děleny na služby sociální péče (služby pečovatelské, jejichž prostřednictvím se pečuje o osobu, která není schopna se plně postarat sama o sebe) a služby sociální prevence (služby pro osoby se sociálními problémy, jejichž prostřednictvím se má klientovi napomáhat znovu se integrovat do společnosti).
- Do vztahu mezi poskytovatelem a příjemcem sociálních služeb byl zaveden smluvní princip – o poskytování sociálních služeb se uzavírá smlouva.
- Pro poskytovatele sociálních služeb byl zaveden systém registrace u krajských úřadů, bez které není možné sociální služby provozovat. Tento tzv. registrující orgán má rovněž pravomoc provádět inspekci poskytování sociálních služeb, při které se hodnotí především kvalita poskytovaných služeb.

Zákon stanoví rovněž předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, aby byla zaručena standardní kvalita poskytovaných sociálních služeb přímo ze strany sociálního pracovníka.

Příspěvek na péči je v systému sociální ochrany „zcela nová dávka“. Jeho koncepce odpovídá koncepci tzv. „dotace na hlavu“, která byla v 90. letech zaváděna i v jiných evropských státech. Hlavní myšlenkou této koncepce je, že osobě, která potřebuje pomoci při zvládnutí běžných životních úkonů, bude přidělován určitý finanční příspěvek z veřejného rozpočtu, a bude pak na rozhodnutí příjemce, jak tento příspěvek použije a které služby a od jakého subjektu si za něj „koupí“.

Závislost na pomoci jiné fyzické osoby se stanoví ve čtyřech stupních:

- lehká závislost,
- středně těžká závislost,
- těžká závislost,

– úplná závislost.

Míra závislosti se určí počtem úkonů vyjmenovaných v zákoně, které osoba není schopna samostatně zvládat. Přitom se hodnotí:

– schopnost péče o vlastní osobu a

– soběstačnost.

Míra závislosti se stanoví na základě lékařského vyšetření a sociálního šetření, které provádí úřad práce. K posouzení zdravotního stavu zpravidla postačí nález ošetřujícího lékaře (§ 25).

Výše příspěvku je stanovena přímo v § 11 . Určuje se podle stupně závislosti a věku (osoba mladší 18 let má nárok na příspěvek zvýšený o 1 000 Kč v prvních třech stupních závislosti oproti ostatním osobám). V případě úplné závislosti je výše příspěvku stejná a v současné době činí 12 000 Kč.

Nárok na příspěvek vzniká dnem, kdy osoba, která potřebuje péči jiné fyzické osoby, splní podmínky stanovené v zákoně. Tato osoba bude zpravidla také příjemcem příspěvku, který vyplácí každý měsíc obecní úřad obce s rozšířenou působností. V případě, že nárok vznikne osobě, která má zákonného zástupce, nebo byla svěřena do péče jiné osobě, bude se příspěvek vyplácet těmto osobám, zpravidla do doby, než oprávněný nabude zletilosti (dovršením 18. roku věku).

O příspěvek je třeba požádat u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který prostřednictvím sociálních pracovníků provádí terénní šetření, v jehož rámci se zjišťuje, zda je žadatel schopen samostatného života, a pokud nikoli, do jaké míry.

Orgán, který příspěvek přiznává, tedy obecní úřad obce s rozšířenou působností, kontroluje, zda příspěvek je skutečně využíván k účelu, na který byl poskytnut. Nejedná se však o kontrolu příjemce příspěvku, ale poskytovatele sociálních služeb, kterému příjemce z příspěvku služby hradí. Pokud jsou shledány nedostatky, může dokonce dojít i k tomu, že poskytovateli sociálních služeb bude odebrána registrace

Této kontrole však v podstatě nepodléhají osoby blízké, nebo jiné osoby, které s oprávněným žijí ve společné domácnosti a poskytují mu péči. Tyto osoby – příbuzní, druh, družka apod. – totiž neposkytují sociální služby na základě registrace, ale na základě tzv. „neformální výpomoci“.

Příspěvek na péči však může výrazně zlepšit situaci rovněž u těchto „pečujících“ rodinných příslušníků, zejména proto, že není nadále omezena jejich výdělečná činnost, ani není stanovena podmínka celodenní osobní péče, jako tomu bylo u příspěvku při péči o osobu blízkou, nebo jinou osobu. Zákon tak umožňuje, aby osoba, které je příspěvek na péči přiznán, např. svěřila takto získané prostředky svým rodinným příslušníkům, kteří z něj částečně uhradí např. služby, jež budou potřebnému poskytnuty během dne, kdy jsou rodinní příslušníci potřebného v práci a nemohou o něj pečovat.

Zákon o sociálních službách zavádí rovněž tzv. „informační systém o příspěvku“. Tento systém spravuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, přičemž se jedná o centrální registr, v němž jsou vedeny údaje o příjemcích příspěvku a výši příspěvku.

Příspěvek na péči v sobě skrývá hned několik motivačních prvků:

– Tato dávka se poskytuje výhradně na základě zjištění, že zdravotní stav klienta je natolik nepříznivý, že minimálně v některých aspektech nezvládá plně samostatně péči o svou osobu a svou domácnost. Nevyžaduje se splnění žádných dalších podmínek.

– Osobě, která péči potřebuje, se poskytnou finanční prostředky, takže se motivuje k tomu, aby si konkrétní sociální služby vybrala a obstarala sama, bez příspěví orgánu veřejné správy. Pokud je v dané lokalitě dostatečně pestrá nabídka sociálních služeb (služeb sociální péče), může si klient skutečně vybrat služby „šité jeho potřebám na míru“. Tak ideální stav však nastává pouze zřídka, v určitých případech k němu může dojít v Praze, ale ani tam nemusí být vždy dostatečná nabídka. Např. pokud se senior s vážnými zdravotními problémy rozhodne zůstat doma, místo aby využil ústavních služeb v domově pro seniory, může se stát, že nebude schopen si opatřit celodenní péči, a to i když ji potřebuje.

– Příspěvek na péči je rovněž koncipován s tím, že bude vytvářet zdravé konkurenční prostředí mezi poskytovateli sociálních služeb.

– Zároveň by měla koncepce příspěvku na péči přispět k tomu, že osoby, které potřebují péči, zůstanou ve svém domácím prostředí a ústavních služeb využijí pouze v krajních případech. Příspěvek totiž činí z osoby potřebné péče „zákazníka“, který si služby jemu poskytované „kupuje“, a to jak ve vztahu k poskytovateli sociálních služeb, tak např. ve vztahu ke svým rodinným příslušníkům, kteří o něj doma pečují

Zákon o sociálních službách přináší novou kategorizaci sociálních služeb. Sociální služby se podle nové právní úpravy dělí na:

- sociální poradenství,
- služby sociální péče a
- služby sociální prevence.

Zákon obsahuje rovněž dělení forem, v jakých se tyto služby mohou poskytovat. Jsou to služby:

- pobytové,
- ambulantní a
- terénní.

Tyto formy služeb, podobně jako jednotlivé druhy sociálních služeb jsou definovány v ust. § 33 .

Sociální poradenství zákon rozděluje na základní a odborné. Zatímco základní poradenství zahrnuje „poskytování potřebných informací přispívajících k řešení nepříznivé sociální situace“, odborné sociální poradenství „je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin ve specializovaných poradnách“ (§ 37).

Služby sociální péče definuje zákon jako služby, které „napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení.“ (§ 38).

Mezi služby sociální péče řadí zákon následující:

- osobní asistence,
- pečovatelská služba,
- tísňová péče,
- průvodcovské a předčitatelské služby,
- podpora samostatného bydlení,
- odlehčovací služby,
- centra denních služeb,
- denní stacionáře,
- týdenní stacionáře,
- domovy pro osoby se zdravotním postižením,
- domovy pro seniory,
- domovy se zvláštním režimem,
- chráněné bydlení,
- sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních ústavní péče.

Služby sociální prevence jsou rovněž zákonem vymezeny jako služby, které „napomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou tímto ohroženy pro krizovou sociální situaci, životní návyky a způsob života vedoucí ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňující prostředí a ohrožení práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů“ (§ 53).

Zákon o sociálních službách upravuje následující druhy služeb sociální prevence:

- raná péče,
- telefonická krizová pomoc,
- tlumočnické služby,
- azylové domy,
- domy na půl cesty,

- kontaktní centra,
- krizová pomoc,
- nízkoprahová denní centra,
- nízkoprahová zařízení pro děti a mládež,
- noclehárny,
- služby následné péče,
- sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi,
- sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením,
- sociálně terapeutické dílny,
- terapeutické komunity,
- terénní programy,
- sociální rehabilitace.

Každá z výše uvedených sociálních služeb je v zákoně definována. Jednotlivá ustanovení však neobsahují nároky klientů sociálních služeb vůči poskytovatelům. Konkretizace poskytování jednotlivých typů sociálních služeb je obsažena v prováděcích předpisech, konkrétně ve vyhlášce č. 505/2006 Sb. , kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách, kde jsou upraveny především tzv. standardy kvality sociálních služeb.

Výjimku v oblasti nároků tvoří ust. § 89 , které definuje opatření omezující pohyb osob. Vzhledem k tomu, že taková opatření výrazným způsobem zasahují do základních práv (svoboda pohybu je zaručena LZPS), jedná se o velmi přísné ustanovení, které stanoví přesně podmínky, za kterých lze pohyb osoby omezit. Opatření omezující pohyb osob lze použít pouze tedy, pokud byla neúspěšně použita jiná opatření pro zabránění takového jednání osoby, které ohrožuje její zdraví a život, nebo zdraví a život jiných, lékař s použitím takového opatření vyslovil souhlas, jsou použita nejmírnější možná opatření a zároveň o použití opatření byl bez zbytečného odkladu informován zákonný zástupce, nebo osoba, které byl nezletilý svěřen do péče.

Rovněž je stanoveno, že o použití opatření omezujících pohyb osob je poskytovatel sociálních služeb povinen vést evidenci a vymezenému okruhu osob umožnit do této evidence nahlížet.

Zákon těmito striktními omezeními vtiskl extrémním prostředkům řešení určitých situací, které pochopitelně mohou nastat, charakter velmi výjimečného řešení, které je spojeno s takovými omezeními, aby nebylo nadužíváno.

Zákon zahrnuje tedy velmi širokou škálu služeb. Může se však jevit jako problematické, že zákon nestanoví v souvislosti se sociálními službami téměř žádné nároky a rovněž že obsahuje taxativní výčet sociálních služeb. Jakmile si tedy praxe vyžádá vznik další sociální služby, bude třeba přijímat novelu zákona, pokud bude existovat zájem na tom, aby i tato nová služba byla právně upravena. V zájmu ochrany práv klientů však lze v této souvislosti vyslovit určitou pochybnost a domněnku, že by zákon přece jen měl obsahovat ustanovení, která alespoň obecně stanoví nároky příjemců sociálních služeb.

Nově vnesen do této oblasti smluvní princip. Osoba, která potřebuje sociální služby, a poskytovatel jsou podle zákona povinni uzavřít o poskytnutí sociální služby smlouvu, přičemž v některých případech, především jde-li o poskytování služeb sociální péče, jsou subjekty povinny tuto smlouvu uzavřít v písemné formě.

Poskytovatel, který požadovanou službu provozuje a má dostatečnou kapacitu pro její zajištění, je povinen smlouvu s osobou, která o poskytnutí služby požádala, uzavřít.

Zákon dále stanoví, že pro uzavírání takové smlouvy a právní vztahy z ní vzniklé se použijí ustanovení ObčZ. Případné spory ze smlouvy o poskytnutí sociální služby se tedy budou řešit před obecnými soudy.

Zákon je koncipován tak, že je dána přednost nestátním poskytovatelům sociálních služeb. Obec, obce s rozšířenou působností a kraje působí v oblasti sociálních služeb pouze podpůrně: zajišťují sociální služby tam, kde je nemá kdo jiný zajistit a hrozí újma na zdraví či životě toho, kdo službu potřebuje; zjišťují ve svém obvodu potřebu sociálních služeb, zajišťují dostupnost informací o sociálních službách a zpracovávají střednědobé plány rozvoje sociálních služeb na svém území (§ 92–95). Smlouvu bude tedy ve většině případů příjemce služeb uzavírat s nestátním poskytovatelem těchto služeb.

Zavedení povinnosti uzavřít smlouvu o poskytování služeb lze hodnotit velmi pozitivně. Dojde tak k posílení postavení klienta služeb, coby „zákazníka“ a vztah mezi poskytovatelem služeb a jejich příjemcem bude přehlednější. To se týká především služeb sociální péče, u služeb sociální prevence je situace poněkud složitější. Ale i zde lze tvrdit, že uzavírání smluv může celou situaci zprůhlednit a vnést do ní více právní jistoty.

Jako možná úskalí platné právní úpravy sociální pomoci lze snad v tomto okamžiku označit následující:

- V oblasti pomoci v hmotné nouzi snad bylo bývalo vhodné stanovit rovněž určité kvalifikační předpoklady pro pracovníky orgánů pomoci v hmotné nouzi, především z důvodu poměrně velkého prostoru, který celý zákon dal správnímu uvážení.
- Právní úprava jednotlivých dávek pomoci v hmotné nouzi, především příspěvku na živobytí, je velmi složitá a poněkud nepřehledná, což vzhledem ke skutečnosti, že potencionálními příjemci této dávky jsou sociálně slabí jedinci či rodiny, může oslabit právní jistotu.
- V oblasti sociálních služeb by mohlo docházet ke zneužívání příspěvku na péči, jelikož kontrola čerpání tohoto příspěvku nemusí být vždy dostatečná.
- Problematickým se může v budoucnu ukázat taxativní výčet sociálních služeb.
- Z hlediska financování sociálních služeb a právní úpravy dotací bylo očekáváno, že registrované nestátní subjekty budou mít na určitou dotaci z veřejných rozpočtů nárok, nicméně se tak nestalo.

Pro řízení ve věcech sociální péče platí obecné předpisy o správním řízení (správního řádu), pokud zákon o sociálním zabezpečení nebo zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, nestanoví odchylky od obecné úpravy správního řízení (§ 126).

V řízení o přiznání příspěvku na péči se zahajuje na základě písemné žádosti podané na předepsaném tiskopisu. Pokud není fyzická osoba nalézající se v nepříznivé sociální situaci schopna jednat samostatně a pokud nemá zástupce, zahajuje se řízení o příspěvku z úřední moci. Je-li nezletilá osoba svěřena na základě rozhodnutí příslušného orgánu do péče jiné fyzické osoby, zastupuje ji v řízení o příspěvku tato fyzická osoba. Řízení o změně výše přiznaného příspěvku nebo o zastavení jeho výplaty nebo o jeho odnětí se zahajuje na návrh příjemce příspěvku nebo z moci úřední, nejde-li o výjimečné případy zastavení výplaty příspěvku (např. za stanovených podmínek je-li oprávněný po celý kalendářní měsíc v ústavní péči zdravotnického zařízení), kdy se řízení nevede. Obecní úřad obce s rozšířenou působností provádí pro účely rozhodování o příspěvku sociální šetření, při kterém se zjišťuje schopnost samostatného života osoby v přirozeném sociálním prostředí z hlediska péče o vlastní osobu a soběstačnosti. Sociální šetření provádí sociální pracovník. Stupeň závislosti posuzuje k žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností příslušný úřad práce. Při posuzování stupně závislosti osoby vychází úřad práce ze zdravotního stavu osoby doloženého nálezem ošetřujícího lékaře, z výsledku sociálního šetření a zjištění potřeb osoby, popřípadě z výsledků funkčních vyšetření a z výsledku vlastního vyšetření posuzujícího lékaře. Úřad práce poté sdělí příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností výsledek posouzení stupně závislosti osoby.

O odvolání proti rozhodnutí obecního úřadu obce s rozšířenou působností ve věci příspěvku na péči rozhoduje krajský úřad. Stupeň závislosti pro účely odvolacího řízení posuzuje na žádost krajského úřadu MPSV svou posudkovou komisí. Odvolání nemá odkladný účinek.

Pro poskytování sociálních služeb, které zahrnují sociální poradenství a služby sociální péče a sociální prevence a které se poskytují jako služby pobytové, ambulantní nebo terénní, se zřizují zařízení sociálních služeb, kterými jsou centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, chráněná bydlení, azylové domy, domy na půl cesty, zařízení pro krizovou pomoc, nízkoprahová denní centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, noclehárny, terapeutické komunity, sociální poradny, sociálně terapeutické dílny, centra sociálně rehabilitačních služeb, pracoviště rané péče, intervenční centra, zařízení následné péče. Kombinací zařízení sociálních služeb lze zřizovat mezigenerační a integrovaná centra. Sociální služby lze poskytovat až na výjimky jen na základě oprávnění k poskytování sociálních služeb. Oprávnění vzniká registrací, o níž rozhoduje krajský úřad příslušný podle místa trvalého nebo hlášeného pobytu fyzické osoby nebo sídla právnické osoby, popř. podle umístění organizační složky zahraniční právnické osoby na území ČR. V případě, že zřizovatelem poskytovatele sociálních služeb je MPSV, rozhoduje o registraci toto ministerstvo.

V řízení ve věcech pomoci v hmotné nouzi se postupuje podle správního řádu, pokud zákon o pomoci v hmotné nouzi nestanoví jinak. Řízení o přiznání dávky se zahajuje na základě písemné žádosti, podané příslušnému orgánu pomoci v hmotné nouzi na předepsaném tiskopise. Řízení o změně výše přiznané dávky nebo o jejím odnětí, anebo o zastavení její výplaty se zahajuje na návrh příjemce, zvláštního příjemce, osoby společně posuzované nebo z moci úřední.

Je-li nezletilá oprávněná osoba svěřena na základě rozhodnutí příslušného orgánu do péče jiné fyzické osoby, je tato fyzická osoba oprávněna

uplatnit nárok nezletilé oprávněné osoby a zastupuje ji i v řízení o dávkách namísto zákonného zástupce. Je-li nezletilá oprávněná osoba v plném přímém zaopatření ústavu (zařízení) pro péči o děti nebo mládež, je oprávněn uplatnit nárok nezletilé oprávněné osoby a zastupuje tuto osobu v řízení o dávkách tento ústav v případě, že zákonný zástupce nepožádal o dávku nejpozději do 2 měsíců ode dne, kdy mu byla zaslána písemná výzva pověřeného obecního úřadu, aby o dávku pro nezletilou osobu požádal, nebo v případě, kdy pobyt zákonného zástupce není znám.

Je-li pro podání nebo jiný úkon předepsán tiskopis, lze podání nebo jiný úkon učinit též se souhlasem orgánu příslušného k řízení o dávkách na počítačové sestavě, která má údaje, obsah i uspořádání údajů shodné s předepsaným tiskopisem, či v elektronické podobě elektronicky podepsané podle zvláštního právního předpisu, pokud MPSV zveřejnilo příslušný tiskopis v elektronické podobě.

V řízení o dávkách lze použít k důkazu též záznamy na technických nosičích dat, mikrografické záznamy, tištěné produkty optického archivačního systému a tištěné nebo fotografické produkty jiné výpočetní techniky místo originálu listiny, podle jehož obsahu byly pořízeny, pokud z povahy věci nevyplývá, že je třeba předložit originál nebo úředně ověřený opis listiny.

Povinnost správního orgánu dát účastníku řízení před vydáním rozhodnutí možnost vyjádřit se k podkladům rozhodnutí neplatí, jedná-li se pouze o podklady, které správnímu orgánu předložil tento účastník řízení, nebo o údaje, k jejichž sdělení dal písemný souhlas.

Rozhodnutí se vydává jen v případě, že dávka nebyla přiznána, byla odňata, snížena, její výplata byla zastavena, anebo v případě, že jde o přeplatek na dávce, o rozhodnutí o námitkách, podaných v případě, kdy se jinak rozhodnutí nevydává, o ustanovení zvláštního příjemce či o rozhodnutí podle § 16 odst. 6 (rozhodnutí, zda jde o osobu, která je neodůvodnitelnou zátěží systému).

Rozhoduje-li orgán pomoci v hmotné nouzi o dávce v případech, kdy se nevydává rozhodnutí, je povinen žadateli doručit písemné oznámení o dávce a její výši. Proti tomuto postupu lze uplatnit do 15 dnů ode dne výplaty první splátky dávky po jejím přiznání nebo ode dne výplaty dávky po jejím přiznání námitky. Orgán pomoci v hmotné nouzi poté vydá do 30 dnů ode dne, kdy mu námitky došly, rozhodnutí o dávce.

Rozhodnutí vydaná ve správním řízení pověřenými obecními úřady či obecními úřady obcí s rozšířenou působností přezkoumává v odvolacím řízení krajský úřad. Odvolání proti rozhodnutí vydanému podle nemá odkladný účinek.

Rozhodnutí orgánů podílejících se na provádění jednotlivých odvětví sociálního zabezpečení lze napadnout žalobou ve správním soudnictví, k jejímuž projednání jsou věcně příslušné krajské soudy včetně Městského soudu v Praze, který má v soudní soustavě postavení krajského soudu.

Místní příslušnost soudu se řídí ve věcech důchodového pojištění a dávek podle zvláštních předpisů vyplácených spolu s důchody (brzy rovněž úrazového pojištění) bydlištěm navrhovatele (žalobce), případně soudním obvodem, v němž se navrhovatel zdržuje (§ 7 odst. 3 SŘS). Nelze-li však v těchto věcech určit místní příslušnost proto, že navrhovatel nemá bydliště na území České republiky a ani se na jejím území nezdržuje, je ustanovením § 89

odst. 4 zákona o soc. zabezpečení založena místní příslušnost Krajského soudu v Brně, má-li navrhovatel bydliště na Slovensku, Krajského soudu v Ostravě, má-li bydliště na území Polska, Krajského soudu v Plzni, má-li bydliště na území Německa, Krajského soudu v Českých Budějovicích, má-li bydliště na území Rakouska, krajského soudu (Městského soudu v Praze), v jehož obvodu měl navrhovatel místo posledního bydliště na území České republiky, nejde-li o navrhovatele bydlícího na Slovensku nebo v Polsku, Německu či Rakousku, a konečně Krajského soudu v Praze, nelze-li vůbec určit místní příslušnost soudu podle předchozích kritérií.

Ve věcech nemocenského pojištění a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti se místní příslušnost soudu řídí místem sídla OSSZ (včetně Pražské správy sociálního zabezpečení), která ve věci rozhodla v prvním stupni (§ 7 odst. 4 SŘS). V ostatních věcech sociálního zabezpečení včetně věcí státní sociální podpory se místní příslušnost soudu řídí místem sídla správního orgánu, který ve věci vydal rozhodnutí v posledním stupni (§ 7 odst. 2 SŘS).

Návrhem na zahájení přezkumného soudního řízení je žaloba po vyčerpání přípustných řádných opravných prostředků ve správním řízení. Znamená to, že i ve věcech sociálního zabezpečení žaloba směřuje proti již pravomocnému správnímu rozhodnutí. Žalobu ve věcech důchodového pojištění, jakož i žaloby v dalších věcech sociálního zabezpečení, které před 1. lednem 2003 nepodléhaly soudnímu přezkumu (jde např. o dávkové věci nemocenského pojištění), anebo sice podléhaly, ale přezkum probíhal podle ustanovení hlavy druhé části páté OSŘ , ve znění účinném do 31. prosince 2002 (jak tomu bylo ve věcech státní sociální podpory), lze podat u soudu do dvou měsíců od doručení správního rozhodnutí žalobci; lhůta k jejímu podání je zachována, byla-li žaloba podána včas u správního orgánu, proti jehož rozhodnutí směřuje. Podání žaloby nemá v zásadě odkladný účinek; ten však může žalobě přiznat soud na návrh žalobce zvláště tehdy, jestliže by výkon nebo jiné právní následky znamenaly pro žalobce nenahraditelnou újmu.

V důsledku zvláštní přechodné právní úpravy dané ustanovením § 129 odst. 1 SŘS platí odlišná třicetidenní lhůta k podání žaloby ve věcech, v nichž – s výjimkou věcí důchodového pojištění a od 1. ledna 2009 i věcí nemocenského pojištění – probíhal soudní přezkum v režimu tzv. opravných prostředků podle ustanovení hlavy třetí části páté OSŘ , ve znění účinném do 31. prosince 2002. Na rozdíl od obecné úpravy správního soudnictví, podání žalob v režimu daném ustanovením § 129 odst. 1 SŘS má ze zákona odkladný účinek, ledaže by zvláštní zákon stanovil jinak. Na rozdíl od právní úpravy platné před 1. lednem 2003 nelze prominout v žádném případě zmeškání té či oné lhůty k žalobě. Požádá-li však oprávněný před uplynutím lhůty k podání žaloby o sdělení podkladů pro výpočet důchodu nebo zvýšení důchodu pro bezmocnost, počíná mu běžet nová lhůta k podání žaloby ode dne, kdy mu byly tyto podklady doručeny (§ 89 odst. 3 ScZabPůs).

K důkaznímu řízení, které probíhá před krajským soudem, je třeba připomenout povinnost tohoto soudu si vždy vyžádat posudek posudkové komise MPSV podle ust. § 4 odst. 2 ScZabPůs , jde-li o přezkum výlučně věcí důchodového pojištění (nikoli tedy ostatních věcí sociálního zabezpečení), v nichž je nutno zjistit objektivní zdravotní stav žalobce domáhajícího se důchodové dávky podmíněné existencí dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu a jeho zachovanou pracovní schopnost, resp. míru poklesu schopnosti soustavné výdělečné činnosti. Obdobná úprava je v účinnosti od 1. ledna 2010 pro přezkumné soudní řízení ve věcech úrazového vyrovnání a úrazové renty (§ 46 odst. 2 zákona č. 266/2006 Sb.). Vyžádání tohoto posudku ovšem nevylučuje provedení znaleckého posudku,

pokud by o správnosti či úplnosti posudku posudkové komise MPSV byly pochybnosti a pokud by tyto pochybnosti pomohl odstranit až posudek znalce.

Dospěje-li soud k závěru, že žaloba je důvodná, napadené rozhodnutí zruší pro nezákonnost nebo pro vady řízení a věc vrátí žalovanému správnímu orgánu. Nebude-li žaloba důvodná, zamítne ji. Při přezkoumávání rozhodnutí ve věcech sociálního zabezpečení soud vychází ze skutkového a právního stavu, který tu byl v době rozhodování správního orgánu.

Opravným prostředkem proti pravomocnému rozhodnutí krajského soudu je kasační stížnost, kterou lze podat ve lhůtě dvou týdnů od doručení rozhodnutí krajského soudu, a to u tohoto soudu; lhůta je zachována i tehdy, byla-li kasační stížnost podána přímo u Nejvyššího správního soudu, který je kompetentní k jejímu projednání. Stěžovatel musí být povinně zastoupen advokátem; to neplatí, má-li on sám, anebo jeho zaměstnanec nebo člen, který za něj jedná nebo jej zastupuje, vysokoškolské právnické vzdělání vyžadované pro výkon advokacie.

Řízení ve věcech důchodového pojištění, příplatku k důchodu, zvláštního příspěvku k důchodu, nemocenského pojištění (péče), státní sociální podpory, pojistného na veřejné zdravotní pojištění, pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, sociální péče, pomoci v hmotné nouzi a státních dávek je osvobozeno od soudních poplatků, což platí i pro řízení o kasační stížnosti.